

Vesna Jurca Tadel

Iz ene sezone v drugo

7. maja 2008, Gledališče Koper – Tennessee Williams: Tramvaj poželenje (gostovanje v SNG Drama Ljubljana)

in

4. junija 2008, SNG Drama Maribor – Tennessee Williams: Tramvaj poželenje (ogled na DVD-ju)

Gledališče Koper:

Ni kaj, Tennessee Williams je odličen poznavalec psihologije. Njegov *Tramvaj poželenje* je fascinanten prikaz krhkega tkiva, iz katerega je stkana glavna junakinja Blanche Dubois, ki s svojo v bistvu sicer samo-uničevalno krhkostjo, uničuje tudi vse okrog sebe. Zdi se, da Williamsu tu ne gre za kaj dosti drugega – pa vendar ta vpogled v zavojčke kompleksne duše s stranskimi liki daje tudi vpogled v socialno problematiko ameriškega juga. Williams pravi, da so njegova dela “*obupen poskus prodreti skozi stene osamljenosti do drugih ljudi*”, saj je vsak izmed nas “*zaprt v celico svojega jaza*”. Pri tovrstnem besedilu je seveda eden izmed prvih premislekov ob uprizoritvi povezan z zasedbo – in lanska koprška postavitvev, ki smo si jo še zdaj imeli priložnost ogledati na gostovanju v Ljubljani, je prinesla skoraj v vseh pogledih idealno zasedbo.

Bistven premik, ki ga je naredil Boris Cavazza kot režiser, je precejšnja – in za ta koncept uprizoritve vsekakor zelo smiselna in plodna – okleščanost besedila, saj ga je skrčil na dogajanje in odnose med štiri osebami, s tem pa je prenesel ves poudarek na to, kar se zgodi med Blanche Dubois, njeno sestro Stello, Stellinim možem Stanleyjem Kowalskim in njegovim prijateljem Mitchem.

Nataša Matjašec da že s svojim prvim nastopom slutiti, da v sebi skriva neslutene globine sprevržene fantazije, ki jo počasi, a zanesljivo pripelje v končno blaznost. Blanche je od prvega do zadnjega trenutka oblikovala kot žensko na robu živčnega zloma, katere trenutki normalnosti so pravzaprav le fasada, pod katero brbota kotel njenih frustracij, tesnob in izmišljotin. Pravzaprav kot gledalci dejansko ne vemo, kdaj sploh govori resnico – in prav ta nenehna hoja med videzom in resnico, med iluzijami, v katerih se Blanche vedno bolj izgublja, in surovo resničnostjo, ki jo obdaja, vzdržuje skozi celo predstavo napetost, ki gledalca drži do konca. Branda v vlogi Poljakarja Stanleyja Kowalskega iz filmske verzije je v spominu gledalcev več kot uspešno nadomestil Sebastijan Cavazza, ki je na oder prinesel vso potrebno moško potentnost in brezobzirni egoizem, katerega moralna načela so v končni fazi podrejena njegovi neustavljivi erotični agresivnosti. In tej je očitno popolnoma podredila svoje bivanje njegova žena Stella, ki je na račun očitne spolne potešenosti v zakonu zlahka pozabila na ambicije, ki naj bi jih imela kot potomka družine Dubois. Mojca Fatur sicer manj opazno odigra to prostovoljno podrejenost v zakonu in se manj naslanja na privlačnost, ki naj bi vladala med zakoncema Kowalsky; v trenutkih, ko izkazuje skrb za sestro, je precej intenzivnejša in prepričljivejša kot takrat, ko naj bi ji dopovedala, da je moževa agresivnost ne moti – in zato je Stanleyjev odnos do Stelle na trenutke skoraj očetovsko pokroviteljski. Mitch, kot ga upodobi Gregor Zorc, se kot Stanleyjev manj robati kvartopirski pajdaš najprej prelevi v nerodnega kandidata za Blanchino naklonjenost, ko pa izve za njeno dvomljivo preteklost, pokaže vso svojo ranjenost, ki ga tudi neizogibno pripelje do napada agresivnosti.

Cavazza konča predstavo z učinkovito sliko nezmožnosti srečnega konca. Čeprav se stvari na videz uredijo in zgodba razplete – Blanche končno odide na zdravljenje –, je prejšnja “idila” med zakoncema Kowalsky očitno porušena. Surova Williamsova psihologija, v luči Blanchinega sprenevedanja in preigravanja fantazij se vse dogajanje in vsi odnosi gibljejo na osi erotika – agresija, se v teh šestdesetih letih od nastanka ni prav nič postarala.

SNG Drama Maribor:

Kako pa so se tega lotili v Mariboru? Premiera je bila na isti dan kot *Tri sestre* v MGL, 3. aprila, zato sem dolgo iskala nov termin, da bi si lahko ogledala Freyevo interpretacijo; zlasti potem, ko sem videla to koprsko uprizoritev iz prejšnje sezone. No, z veseljem sem odkrila, da bo predstava v Mariboru na sporedu še celo junija, in se tako odločila za zadnjo

ponovitev v sezoni 2007/2008 (v sredo, 4. junija). In potem sem se odpravila in 50 minut čakala v zastoju na obvoznici. Ko sem se končno prebila do prvega izvoza, je bilo prepozno. Vrnila sem se v Ljubljano. Naslednji dan sem sicer izvedela, da se je tudi eden izmed igralcev le s težavo prebil do Maribora in so predstavo tako ali tako začeli s polurno zamudo – žal pa takrat tega nisem vedela.

No, zato sem (sicer z velikim obžalovanjem, saj se mi zdi, da posneta predstava absolutno ne more omogočiti doživetja, ki bi bilo popolnoma enakovredno ogledu predstave v živo) prosila, da mi pošljejo posnetek – in tako je tale zapis samo približno razmišljanje o razliki med obema uprizoritvama, koprsko in mariborsko.

Frey je eden tistih režiserjev, ki imajo tako izrazito lastno estetiko, da je njihova režija že na daleč prepoznavna. In čeprav je to popolnoma legitimno, je seveda končni izdelek močno odvisen od tega, ali se režiserjevo estetiko da prilepiti na besedilo, ki pomeni izhodišče za predstavo – ali pa ji preprosto dela silo.

Po ogledu videoposnetka predstave (sicer zelo kakovostnega) se zdi, da je Williamsovo besedilo bolj ali manj posiljeno; da njegov tekst pač prenika, kolikor mu uspe kljub režiserjevim precej predvidljivim postopkom in intervencijam. In videti je, da se vsi ti nanašajo po večini na formalne rešitve, ne izhajajo pa iz vidnejšega vsebinskega premisleka ali izhodišča. Frey je tako ohranil tudi stranske like (ki jih je Cavazza smiselno in učinkovito opustil), vendar jim ni znal najti pravega mesta, tako da so se te epizodne vloge in po nepotrebnem do neprepoznavnosti stilizirani prizori (npr. igranje pokra, pri katerem so z reflektorji osvetljeni samo obrazi igralcev, ki stojijo na rampi, gledajo v občinstvo in kričijo replike) izkazali za odvečne.

Predstava se začne s sklepnim prizorom, v katerem Blanche Dubois odpeljejo v norišnico. Prizor je postavljen pred nekakšen stiliziran baročno rdeč zid z vrati, ki se odpirajo na oder, na katerem je postavljen griček iz peska. Ko Blanche izvede svoj sestop v realnost, se vrata odprejo in tako gledamo celotno predstavo v nekakšni retrospektivi. Abstraktnost in hkrati verjetno simbolnost prostora je igralcem prej v oviro kot v pomoč; prav iz ničesar namreč ni razvidno, kaj se pridobi s tem, da drama (ki je sicer izvedena realistično) poteka na kupu peska. Tudi pozneje, ko se sredi predstave z neba na oder spustijo bela drevesa (asociacija na beli gozd – prevod imena Blanche Dubois ...), je to le zunanji dodatek, ki z vsebino nima nobene zveze. Prav tako nepotrebni so nekateri dodani prizori – zlasti tisti, v katerem Blanche Mitchu pripoveduje o svojem tragičnem mladostnem zakonu z Allanom (ki se

ubije pred njenimi očmi, potem ko ga sooči z dejstvom, da ve, da je gej), pri tem pa v polmraku na rampi kot v nekakšnem flashbacku poteka spolni akt med Allanom in njegovim ljubimcem. Tovrstnih nepotrebnih ilustracij je še nekaj.

Frey dela med posameznimi prizori zatemnitve, med katerimi doni močna, sugestivna glasba – a vendar je tako, kot da se atmosfera v vsakem prizoru posebej šele na novo vzpostavi. To je še posebno moteče pri liku Blanche – Ksenija Mišič svoje vloge ne ustvarja scela, iz enega kosa, ampak se zdi, kot da jo iz prizora v prizor na novo vzpostavlja, pri tem pa prevladuje drža užaljene in po komplimentih hrepeneče dive. Ni čutiti divje nuje po tem, da bi pred svetom vzdrževala drugačno sliko same sebe (ki jo Nataša Matjašec kaže z vsakim trzlajem svoje histerične drže). Tako pravzaprav ni prostora, da bi se med liki vzpostavilo tisto mučno ozračje, ki preveva Williamsovo dramo – Frey to še potencira s tem, da na začetku nekatere dialoge postavi tako, da si igralci ne gledajo v oči, ampak govorijo obrnjeni k občinstvu. Tadej Toš svojo “mačo” agresivnost in dominantnost v glavnem izkazuje s kričanjem; tudi tu ni čutiti močne telesne privlačnosti med Stello in Kowalskim, ki je bistvo njunega odnosa.

In tako je posledica še kar presenetljiva: namreč to, da je Cavazza s svojim doslednim črtanjem stranskih likov in osredotočenjem na zgodbo in odnose med štirimi junaki v resnici reducirjal Williamsovo besedilo na bistvo (čeprav je pustil ob strani morebitne socialne konotacije oz. problematiko) in ustvaril precej bolj zavezujočo predstavo, ki pač gledalca pretrese z natančno vivi-sekcijo (zlasti) glavnega lika, dominantne Blanche Dubois.

* * *

29. maja 2008, koprodukcija Male drame SNG Drama Ljubljana v sodelovanju s Plesnim teatrom Ljubljana in Masko Ljubljana – Slovenec Slovenca gori postavi (ogled zadnje ponovitve v sezoni)

“Režiserja zanima stanje slovenske nacionalne identitete v današnji več-kulturni slovenski družbi. Hkrati želi redefinirati in premisliti pojma ‘nacionalno’ in ‘nacionalna identiteta’. Uprizoritev bo skozi poetično (re)interpretacijo kulturnih, umetniških, političnih, športnih idr. slovenskih nacionalnih simbolov odprla različne načine sodobne reprezentacije nacionalnega. Ti bodo soočeni s popolnoma osebnimi ‘izrazi’ oziroma ‘objektnostjo’ nacionalne identitete vsakega izmed soustvarjalcev predstave.” Tako piše v napovedi sezone v programski brošuri.

Vse čestitke vsem piscem prispevkov v gledališki list. Očitno so od idejnih pobudnikov predstave s tem dobili dovolj dobra izhodišča, saj se v svojih po večini zelo navdihnjenih in iskrih ekspozicijah vsi bolj ali manj sprašujejo o precej relevantnih zadevah, o katerih naj bi menda govorila tudi predstava. Izhajajo namreč iz trenutka, v katerem so nosilci tako abstraktne in hkrati tako zelo konkretne in zavezujoče oznake, kot je slovenstvo; od kod izvira, kaj pomeni, zakaj to pomeni, kaj nam to pomeni, predvsem pa, kakšen smisel sploh še ima, da pomeni to, kar pomeni – namreč v današnjem času in svetu spreminjajočih se tako osnovnih in konstitutivnih pojmov, kot so država, nacija, narodnost itn.

Predstava, ki naj bi govorila o tem, in to v tem specifičnem mikro-trenutku – tako rekoč tik pred volitvami, ko so stave, koliko se bodo politične karte premešale, še precej odprte in vznemirljive –, kot v makrotrenutku, ko vedno več meja po vsem svetu spreminja svoj pomen, bi seveda lahko bila več kot aktualna, angažirajoča, sapo jemajoča, intrigantna, zabavna, ostra, zajedljiva, provokativna ... vse to skupaj ali v najslabšem primeru vsaj eno od tega.

Žal pa je to, kar na odru Male Drame sicer skrajno zavzeto in eksaktno izvajajo nastopajoči (Miha Brajnik, Maša Kagao Knez, Rok Matek, Katarina Stegnar in v svoji eksaktnosti najbolj izstopajoča Alja Kapun), daleč od tega.

Poskusila bom delno rekonstruirati potek predstave. Najprej se igralci, našemljeni v meščanske kostume iz 19. stoletja, v polmraku postavijo v nem tableau, na sebi pa imajo majhne ekrančke, na katerih tečejo napisi, ki sestavljajo uvodno obvestilo: "To je predstava o Slovencih." Zatemnitev, igralci se hitro preoblečejo v nevtralne, skoraj delovne obleke in potem smo priča neskončno dolgemu, a s tem tudi smešnemu zlaganju zastave po natančnih navodilih, ki jih z ravno prav zanosa daje Alja Kapun kot inštruktorica. Potem se razporedijo po prostoru in odrecitirajo vsak svojo pesem o njihovem odnosu/izkušnji s slovenstvom. Nato zapojejo neko pesem o Slovcu (pa o svobodi), in ko jo odpojejo, igrajo igro z žogo; ko potem spet zapojejo isto pesem, so seveda bolj zadihani, zato petje ni več tako ubrano; to še nekajkrat ponovijo in petje je vedno manj ubrano ... Nato Rok Matek pove zgodbo o tem, kako je naletel na Slovenko v Madridu in jo takoj osumil, da je romunska kurba ... Govorijo o tem, kako in koliko se je kateri izmed njih pripravljen žrtvovati – ali za domovino ali le za drugega sočloveka? Nekje vmes je precej dolg video-posnetek, na katerem različne združbe Prekmurcev odgovarjajo na vprašanje, kaj jih druži – od aktiva kmečkih žena do pevskega zbora, društva upokojenk, športnega društva, skavtov itn. Potem sledi prizor prisege

(domovini), ki s svojo ekskluzivističnostjo pokaže vso latentno agresivnost in ksenofobičnost. Konča se z deklarativnim prebojem rampe: nastopajoči se hkrati obrnejo k občinstvu in mu začnejo postavljati precej intimna vprašanja. Na primer: Ali veruješ? Koliko si star? Se v cerkvi sezuvaš? Koga si volil na zadnjih volitvah? In konec.

Vse skupaj me je zelo močno spomnilo na gledališke poskuse v gimnaziji; kot da bi se kdo spomnil, da bi lahko naredili nekaj štosov na neko temo (v tem primeru slovenstva) ali pa poskusili ustvariti alternativo ortodoksnim in konvencionalnim šolskim proslavam ob državnih praznikih. A kje je kak mentor, ki bi povedal, da bi bilo dobro vse to malo prečistiti, osmisliti, uokviriti? Morda bi bilo to dovolj dobro za sošolce, da bi se malo hahljali, za Malo Dramo pač ni.

Morebitni medsebojni odnos, v katerega so posamezni prizori/fragmenti postavljeni, je popolnoma nerazviden; med sabo niso niti kontrastirani niti asociativno povezani, vse skupaj pa je povsem brez repa in glave. Nekateri delci so morda res čisto zabavni in duhoviti – na primer začetno eksaktno, počasno in zelo nazorno zlaganje zastave –, a ker niso postavljeni v noben kontekst (razen, kot že rečeno, v teoretičnega v gledališkem listu) in ker so tudi strukturirani povsem nedramsko, izzvenijo v prazno.

To je toliko bolj žalostno, ker različni drobci tu in tam dajo slutiti, v katere frustracije in predsodke bi ta predstava morala zavrtati. Od obsedenosti z raznimi nacionalnimi simboli do narodno-zabavne ikonografije pa seveda globljih, ideoloških – ksenofobije, nekritičnega, sentimentalnega domovinskega zanosa itn.

Tako pa ostane bolj malo. Razen, recimo, da se ljubljansko občinstvo veselo hahlja zaradi nerazumljivosti prekmurskega dialekta (?). Res škoda, da so ustvarjalci predstave – zlasti pa režiser Mare Bulc z dramaturginjo Bojano Kunst – zamudili tako dobro priložnost, da bi Slovencem dali misliti.

* * *

15. junija 2008, koprodukcija Prešernovega gledališča Kranj in Delavnice Musiké: Richard Rodgers (glasba), Oscar Hammerstein II (besedilo), Howard Lindsay/Russel Crouse (libreto) – Moje pesmi, moje sanje

Da je prebuditev tega do zdaj pri nas zapostavljenega žanra – musicla – nekaj, kar lahko pozdravimo, sem že nekajkrat omenila. Seveda ob vsaj

enem pogoju: da je izveden na vrhunski profesionalni ravni, saj je vsak spodrseljaj še kako opazen.

No, pri kranjsko-radovljiški uprizoritvi se nad prvim ne moremo pritoževati – odpeto in odplesano je, kot se spodobi, zlasti Marija v interpretaciji glasovno in igralsko odlične Vesne Pernarčič Žunić. Očitno so bili dobro in premišljeno izbrani tudi vsi številni drugi sodelavci – od prevajalca Andreja Rozmana - Roze (škoda, da v gledališkem listu niso objavljena besedila songov – in čudno, da predstave ne spremlja izdaja CD-ja s pesmimi v slovenščini?) do zasedbe sedmerice nesrečnih otrok. Da je ta uprizoritev strašen organizacijski zalogaj (večina vlog je v alternacijah), je očitno – a prav tako očitna sta tudi volja in entuziazem vseh, ki so pri predstavi sodelovali in ki so izhajali iz osnovne preproste predpostavke, da uprizoritev tega musicla zaradi izjemne priljubljenosti filmske različice najbrž ne more udariti zelo mimo.

Tako tudi jaz ne morem spregledati dejstva, da se ljudje verjetno ločijo na goreče ljubitelje tega filma (to je najbrž močno povezano s tem, kdaj in s kom so ga nazadnje gledali) in tiste, ki ga zaničujejo kot najstrašotnejši kič. Prvi pa se najbrž ločijo na tiste, ki ga slepo sprejemajo brez pridržkov kot vzor družinske sreče in “happyendovske” idile, in tiste, ki se pač zavedajo vseh njegovih slabosti, a se vseeno ne morejo upreti neverjetno optimističnemu sporočilu, ki se iz območja intimne (družinske sreče) prebije tudi v območje javnega (države). Da se gledalec ne bi nenehno čutil dolžnega iskati opravičila, da uživa v poskočnih melodijah ter zgodah in nezgodah družine von Trapp, poskrbi tudi gladka in spretna predstavitev dramaturginje Marinke Poštrak v gledališkem listu.

Upati je torej, da tisti drugi predstave ne bodo niti šli gledat. Prvi pa zgodbo predvidoma poznajo iz filma in ne iz musicla, ki je podlaga za radovljiško-kranjsko uprizoritev. Zato vse poznavalce filma seveda takoj zbodejo v oči razlike, ki jih najprej sicer najbrž sprejmejo kot logično posledico razlike med odrom in filmom, vendar se ob poznejšem premisleku izkaže, da še kar globoko posegajo tudi v samo strukturo odnosov – in po večini, žal, ne prav posrečeno. Na primer: to, da v predstavi Marija takoj osvoji srca otrok, ker jim že takoj zapoje pesmico, odpravi enega izmed glavnih zapletov in spremeni dinamiko odnosov; s tem ima tudi kapitan von Trapp (Daniel Malalan, močnejši pevsko kot igralsko) manj možnosti, da bi vzpostavil svoj ambivalentni (na zunaj strogi, v srcu ljubeči odnos) do otrok. Marija se torej ob prihodu v družino von Trapp ne sreča z nobenim problemom. Potem: dejstvo, da je od hiše ne spodi baronica Schraederjeva (dovolj afektirana Asja Kahrmanović), s tem, da ji pove, da je opazila von Trappovo zaljubljenost, ampak to zelo

na hitro opravi ena izmed hčerkic, uniči duhovito sceno med obema ženskama, osiromaši baroničino prefinjeno spletkarstvo in Mariji ne omogoči, da bi zaigrala spoznanje, da je tudi ona zaljubljena v von Trappa ... Potem: zakaj ni prizora, ko se baronica zelo štorasto poskuša igrati z otroki? Tako iz predstave sploh ni razvidno, kako zelo neprimerna mama je za sedmero otrok; še več, nad njimi se (resda bolj od daleč in narejeno, pa vendar) navdušuje. Nepotrebna in zavajajoča sta tudi oba songa, ki ju zapojeta stric Max in baronica: v prvem namreč na koncu pritegne tudi von Trapp – s tem se poruši dejstvo, da je von Trapp iz hiše izgnal pesem; v drugem pa tudi von Trapp veselo popeva skupaj z baronico, da je v življenju treba biti konformist (a propos trdne narodne zavesti), potem pa, na videz popolnoma brez razloga (saj je veselo žgolel isto besedilo), da baronico na čevelj – kot da bi se razšla zaradi njenega konformističnega stališča do nacizma, in ne zaradi njegovega spoznanja, da je zaljubljen v Marijo.

Ključni preobrati v odnosih med liki so torej v tej verziji manj čisti in na hitro speljani – kako in zakaj otroci vzljubijo Marijo, kakšen je von Trapp v resnici, kako in kdaj se zaljubita – na račun nekaterih dodatkov. Tudi to ni popolnoma jasno, zakaj sta oba služabnika (Pavel Rakovec in Vesna Slapar) tako karikirana in na silo detajlirana (ko sobarica kapitanu ukrade denar ali ko na koncu ugotovi, da je njen cilj samostan).

Na trenutke se skoraj zdi, kot da bi režiserja Matjaža Pograjca vsake toliko časa vseeno zaskrbelo, da bo predstava preveč osladna, in bi hotel na silo dodati še malo ironije in tudi politično zaostriti (npr. na *Kabaret* spominjajoči konec prvega prizora). Po nepotrebem – tistih drugih tudi to ne bi prepričalo, da ta musical ni popoln kič.